

До разової спеціалізованої вченої ради
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента Дикого
Олега Вікторовича на дисертацію Яковлевої Вікторії Сергіївни тему:
«Кримінологічна характеристика та запобігання втручанню в діяльність
судових органів» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена тим, що судові органи є ключовими учасниками в системі правосуддя, а це є основою демократичного правового державного устрою. Втручання в їхню діяльність може привести до порушення закону, зниження довіри громадян до судової системи та загрози порушення прав людини. Особливо гостро це стосується країн, що перебувають у перехідному періоді, до яких можна віднести і Україну, коли правова система може бути не стійкою та не захищеною від зовнішнього впливу. Як свідчать наукові дослідження, втручання в діяльність судових органів передбачає різні форми такого втручання, які можуть бути як прямими, так і непрямими. Серед прямих форм втручання можна відзначити незаконний вплив на рішення суду через підкуп суддів, погрози, примус або насильство. Непряме втручання може мати місце через вплив на засоби масової інформації, на вибір суддів або через застосування тиску на інші ланки правосуддя.

У зв'язку із цим попередження втручання в діяльність судових органів є ключовим для забезпечення правосуддя та дотримання принципу верховенства права, а також може сприяти покращенню якості судової системи та зміцненню

довіри суспільства. Тому кримінологічне дослідження втручання в діяльність судових органів обов'язково передбачає вироблення ефективних методів протидії втручанням в діяльність судових органів, серед яких – удосконалення законодавства, розвиток механізмів контролю за діяльністю суддів, підвищення прозорості та відкритості в судовій системі тощо. Таким чином, дисертаційна робота на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання втручанням в діяльність судових органів» є вкрай актуальною в сучасному світі, та має науковий та практичний потенціал для дослідження.

Крім того, актуальність тематики підкреслюється виконанням дисертаційного дослідження в межах плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, а саме в межах фундаментальної теми «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0117U000283), а також відповідно до Стратегії розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої протоколом ученої ради Інституту від 24.03.2021 р. № 3.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Дисертаційне дослідження є одним із небагатьох комплексних досліджень кримінологічної характеристики та протидії втручанням в діяльність судових органів у сучасній науці. Дисертанткою правильно сформульована мета та завдання дослідження, які досягнуті в результаті виконаної роботи.

Сформульовані та аргументовані дисертанткою результати дисертаційного дослідження є важливими у теоретичному та практичному аспектах, містять елементи наукової новизни. Досліджено та описано тенденції поширення втручання у діяльність судових органів в Україні, а саме: нестабільність рівня, пік якого приходиться на 2018 р.; особливо високий рівень латентності; стрибкоподібна динаміка цих правопорушень у 2013– 2022 рр; поширеність у

роботі загальних судів; учинення, як правило, в усній та непроцесуальній формах; типовість загальних й додаткових способів втручання; найбільше територіальне поширення у м. Києві, Дніпропетровській та Одеській областях; різноспрямованість негативних соціальних наслідків. Розроблено узагальнений кримінологічний портрет особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу: це чоловіки переважно віком 29-39 років, мають повну вищу освіту, є громадськими активістами, журналістами, незаконні дії яких скеровуються стороною у справі за співучасті з адвокатом. Втручання відбувається частіше у групі за попередньою змовою. Провідними злочинними мотивами є уникнення підсудним відповідальності, корисливі й кар'єристські мотиви. Останні поєднуються з індивідуально-егоїстичними інтересами, стереотипами недоброчесної професійної поведінки, властивій службовим особам; запропоновано кримінологічну модель нерепресивного обмеження поширеності проявів втручання у діяльність судових органів. Вона включає 20 комплексних взаємопов'язаних напрямів загальносоціального, спеціально кримінологічного запобігання, поєданого із заходами віктимологічної профілактики; виділено низку рис професійної віктимності суддів у контексті потенційного перетворення на жертву втручання у їх діяльність, встановлено різні види їх віктимної поведінки, що покладено в основу їх типології. Остання включає умовні типи жертв, а саме: пасивні, конформні, «кар'єристи», недоброчесні, непрофесійно-провокуючі.

Важливим є і удосконалення теоретичних положень щодо типологізації особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу, побудованого за мотивом й характером злочинної поведінки. Вона включає низку умовних типів правопорушників: інтелектуальний, хуліганський, корисливий, корупційний, агресивний, кар'єристський, комбінований. Пізнання детермінації втручання у діяльність судових органів, яку утворюють зовнішньосистемні (зовнішні) й внутрішньосистемні (внутрішні) криміногенні чинники; дослідження системи загальносоціального запобігання явищу втручання у діяльність судових органів, що охоплює такі напрями діяльності: заходи щодо

посилення гарантій незалежності суддів, заходи у межах судового реформування, реформування суміжних із правосуддям сфер та органів.

Слід позитивно оцінити також розвиток авторкою наукових напрямків, що передбачають спеціально-кримінологічне запобігання втручанням у діяльність судових органів, яке об'єднує заходи кримінологічної профілактики, відвернення й припинення; віктимологічну профілактику досліджуваних правопорушень у сфері правосуддя, яка спрямована на обмеження проявів професійної віктимізації окремих категорій суддів та недопущення з їх боку віктимних форм поведінки.

Дисертаційне дослідження містить і ряд інших перспективних та аргументованих висновків, пропозицій та рекомендацій.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується використаною нормативною базою, коректною методологією, належною теоретичною та емпіричною базою дослідження.

Нормативно-правову базу дисертації становлять конвенції ООН, які стосуються питань незалежності суддів, документи Ради Європи, Комітету Міністрів Ради Європи, Венеціанської комісії, рішення Європейського суду з прав людини, інші міжнародно-правові акти, а також Конституція України, закони України, укази Президента України, нормативні акти КМУ, постанови Пленуму Верховного Суду України, рішення з'їзду суддів й Ради суддів України, кримінальне, кримінальне процесуальне законодавство.

Теоретичну базу дисертації склали наукові роботи вчених кримінологів та інших юридичних галузей науки. Автором проаналізовано та використано достатню кількість доктринальних джерел з кримінології, кримінального права та інших галузей юридичної науки.

Емпіричну базу дослідження склали кримінальні провадження, розглянуті судами України протягом 2015–2019 рр. за ст. 376 КК України; результати

експертного опитування 169 суддів, 218 працівників органів прокуратури, 282 співробітників Національної поліції, 56 адвокатів; статистична звітність Офісу Генерального прокурора, ДСА України, ВРП, ВККСУ, ГРД, Державної служби статистики України за 2013–2022 рр.; повідомлення ЗМІ про посягання на незалежність суддів тощо.

Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали такі методи наукового пізнання: діалектичний, логіко-догматичний, системно-структурний, системно-функціональний, статистичний та метод конкретно-соціологічних досліджень.

Відповідно, наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими та методологічно правильними, такими, що мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Зміст та оформлення дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають в себе 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У Розділі 1 «Втручання в діяльність судових органів як об'єкт кримінологічного пізнання» досліджено такі питання: кількісні та якісні показники втручання в діяльність судових органів в Україні; латентність втручання в діяльність судових органів. На підставі емпіричного дослідження статистичної інформації, що міститься у звітах Офісу генерального прокурора обґрунтовується, що динаміка кримінальних правопорушень у вигляді втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України) характеризується приростом протягом 2013–2022 рр. Так, «щороку обліковується до 200 таких фактів. Коефіцієнт інтенсивності втручання у діяльність судових органів за указаний період збільшився майже у 10 разів. Його динаміка є негативною, хоча і має стрибкоподібний характер». Варто погодитися з дисертанткою, що «рівень цих правопорушень і рівень судимості за них не відбиває справжніх тенденцій їх поширеності, відтворення й загалом криміналізації сфери правосуддя в Україні». У цьому розділі авторкою обґрунтовується, що «кримінологічна структура незаконного впливу на суд характеризується переважанням у діяльності

загальних судів (88,3%) при розгляді кримінальних справ; вчиненням, як правило, громадськими активістами й членами громадських організацій; спрямованістю на винесення суддею рішення на користь однієї зі сторін на стадії судового розгляду; учиненням частіше в усній та непроцесуальній (59,8%) формах, рідше у письмовій процесуальній формі чи за допомогою технічних засобів зв'язку; прямим або опосередкованим проявом; домінуванням заздалегідь обміркованого впливу на суддю (80 %)». Переконливою є позиція дисертантки, що втручання у діяльність судових органів є особливо високолатентним кримінальним правопорушенням. Авторка звертає увагу, що латентність має переважно штучний характер.

У Розділі 2 «Кримінологічна характеристика особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу» досліджено такі питання: соціально-демографічні, кримінально-правові та моральнопсихологічні риси осіб, які втручаються в діяльність судових органів; типологія особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу. На підставі конкретно-соціологічного дослідження та статистичних відомостей дисертантка зазначає, що у більшості випадків такий вид злочинів вчиняється чоловіками (80%), до того ж найбільша кримінальна активність має місце серед злочинців віком 29-39 років і 40-54 роки. Як правило, це особи з повною вищою і базовою вищою освітою (59,1 %), які є громадянами України. Майже кожним п'ятим правопорушником є службові особи, які обіймають різні посади в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування, є депутатами різних рівнів. Дисертанткою доводиться, що «кримінально-правова структура особи правопорушника характеризується виною у формі прямого умислу та спеціальною метою; співучастю сторони у справі, як правило, з адвокатом, у групі за попередньою змовою; різним мотивом учинення злочину; значною (40-50 %) питомою вагою службових осіб; майже відсутністю рецидиву; типовістю причини припинення посягання на незалежність судді у виді повідомлення ним про втручання в його професійну діяльність». Загалом варто погодитися з запропонованою типологією осіб, що вчиняють такий вид злочинів. Так,

типологію особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу, побудовано за мотивом й характером злочинної поведінки: корисливий, корупційний, агресивний, хуліганський, інтелектуальний, кар'єристський, комбінований.

У Розділі 3 «Кримінологічна детермінація втручання в діяльність судових органів» проаналізовано такі питання: зовнішні криміногенні чинники, що зумовлюють злочини, пов'язані з втручанням у діяльність судових органів; внутрішні криміногенні чинники, які сприяють посяганням на незалежність судових органів; роль потерпілих у детермінуванні втручання у діяльність судових органів та їх типологія. У цьому розділі дисертанткою виокремлено криміногенні фактори, що можуть детермінувати злочини досліджуваного виду: політичний вплив на відправлення правосуддя; неефективність діяльності правоохоронних органів; корупцію в органах державної влади і органах місцевого самоврядування; нестабільність соціально-економічної ситуації в державі. Також до зовнішніх факторів також віднесено обмеженість правової культури і правосвідомості громадян; недостатність морально-етичних та професійних якостей деяких адвокатів і журналістів; недосконалість чинного законодавства України та інші. Вважаємо недостатньо обґрунтованим віднесення останніх до таких, що «зумовлюють» досліджений вид злочинів. Вказані чинники є детермінантами загалом делінквентної поведінки частини суспільства, а їх вплив на стан злочинів дослідженого виду недостатньо обґрунтовано у роботі.

До внутрішніх криміногенних чинників, що зумовлюють учинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України, обґрунтовано віднесено недостатнє забезпечення соціальних гарантій незалежності суддів, прорахунки у кадровому, фінансовому, матеріально-технічному забезпеченні роботи судових органів, недоліки судового реформування, недостатній рівень суддівської етики, корупцію у сфері правосуддя, відсутність належної охорони судів і особистої безпеки суддів, недоліки у діяльності суддівського врядування

й самоврядування, слабку комунікацію судових органів із ЗМІ та громадянським суспільством тощо.

Варто погодитися із висновком дисертантки, що «потенційність судді стати жертвою посягання на його незалежність залежить від деяких його віктимних властивостей, які пов'язуються зі стажем роботи, досвідом професійної діяльності, умінь і навичок, здобутих у процесі відправлення правосуддя, місця роботи та ін.». У цьому розділі авторка типологізує жертв злочинів досліджуваного виду за характеристикою їх віктимної поведінки на такі умовні типи: пасивні, конформні, «кар'єристи», недоброчесні, непрофесійно-провокуючі.

У Розділі 4 «Головні напрями запобігання втручання у діяльність судових органів» досліджено такі питання: загальносоціальне запобігання втручання у діяльність судових органів; спеціально-кримінологічне й віктимологічне запобігання кримінальним правопорушенням щодо втручання у діяльність судових органів. У цьому розділі авторкою описано заходи загальносоціального попередження злочинів вказаного виду. Їх структура загальносоціального запобігання складається із таких напрямів: «заходи щодо посилення гарантій незалежності суддів, заходи у межах судового реформування, реформування суміжних із правосуддям сфер та органів (політична система, прокуратура, адвокатура, соціокультурна сфера) та ін.».

Як ефективний напрям попередження злочинів, передбачених ст. 376 КК, посідають місце заходи кримінологічної профілактики (заходи спеціально кримінологічного попередження). Варто погодитися з дисертанткою, що об'єктами їх запобіжного впливу є зовнішні й внутрішні криміногенні чинники, які зумовлюють учинення злочинів досліджуваного виду. Авторка класифікує заходи профілактики за їх характером на організаційно-управлінські, інформаційні, нормативно-правові та технічні.

Оформлення дослідження відповідає встановленим вимогам. Робота виконана грамотною українською мовою.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній сфері, як підґрунтя для подальшої теоретичної розробки проблематики попередження кримінальним правопорушенням у сфері правосуддя в Україні; у правотворчій діяльності для підготовки й доповнення законодавчих й підзаконних нормативно-правових актів з питань попередження втручання у діяльність судових органів; у правозастосовній сфері, як рекомендації щодо вдосконалення організаційних й методичних засад діяльності правоохоронних і судових органів, органів судового врядування, суддівського самоврядування, адвокатури та інших центральних органів державної влади; у навчальному процесі під час підготовки відповідних наукових, навчально-методичних видань й при проведенні навчальних занять з дисципліни «Кримінологія» тощо.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зрахованих за темою дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 7 наукових працях, три з яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, а чотири – тези доповідей і повідомлень на наукових і науково-практичних конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувача офіційним опонентом не виявлено.

Реального або потенційного *конфлікту інтересів* у офіційного опонента ні стосовно здобувача, ні стосовно наукового керівника – немає, ми не є близькими особами.

Загалом відзначаючи логічність та послідовність побудови дослідження, наукову новизну, обґрунтованість його результатів, належний науковий рівень дисертаційного дослідження, звертаю увагу, що воно містить певні положення, які викликають зауваження. Зокрема:

1. На думку офіційного опонента, посилання у дисертації на іноземні російськомовні публікації є некоректними та недоречними, особливо, що

стосується питань забезпечення принципів незалежності судів та протидії злочинам досліджуваного виду.

2. У додатку Д до дисертаційного дослідження відображено дані щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України та кількість виявлених осіб, що їх вчинили. Однак наведена у Додатку Д кількість не відповідає відомостям, що містяться у звітах Офісу Генерального прокурора. Наприклад, у Додатку Д за 2022 р. – 0 осіб, а у офіційній статистичній звітності «Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру» - 2; «Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом» - 1. Це ж саме стосується і 2020 року – 0, однак у статистичній звітності – 2/1 відповідно; у 2018 році – 4, однак у статистичній звітності – 2/1 відповідно; у 2017 році – 7, однак у статистичній звітності – 4/4 відповідно; у 2016 році 4, однак у статистичній звітності – 3/2 відповідно. Вказане потребує додаткового обґрунтування під час публічного захисту.

3. У дисертаційному дослідженні обґрунтовується, що потерпілими від втручання у діяльність судових органів можуть бути судді, присяжні та народні засідателі (стор. 211). Варто звернути увагу, що відповідно до ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 року правосуддя в Україні здійснюють суди, а відповідно до ст. 63 вказаного закону та ст. 124 Конституції України – присяжні. Тому віднесення народних засідателів до потенційних потерпілих в межах ст. 376 КК України є необґрунтованим.

4. У дисертаційному дослідженні недостатньо описано методологію проведеного експертного дослідження, а саме не зазначено строки його проведення, територіальну ознаку, формат проведення – онлайн чи наживо, статистичну похибку тощо.

5. Також на стор. 26 дисертанткою зазначено, що за період 2015–2019 рр. було засуджено лише 1 особу за вчинення подібних кримінальних правопорушень. Однак при дослідженні ЄДРСР за вказаним видом злочинів виявлено 3 справи (1006/3678/12, 189/884/15-к, 760/7663/18).

6. На стор. 138 дисертантка зазначає, що «Інтенсивність впливу на суддю нерідко пропорційна не лише категорії справ, які йому доводиться розглядати, а й обсягу фінансових, матеріальних та інших ресурсів, які є предметом судового оскарження. Тому що більшим є цей обсяг, то ймовірнішими будуть у судді ризики стати жертвою втручання у його професійну діяльність. Це щодо господарських і цивільних справ. Під час розгляду кримінальних справ, як підкреслювалось у першому розділі дисертації, ризики для судді є не меншими, особливо, коли на лаві підсудних опиняються члени організованих злочинних груп, злочинних організацій, до складу яких входять злодії «у законі», професійні злочинці. Аналогічно можна говорити про колишніх правоохоронців та інших службових осіб, які обіймали високі посади в органах державної влади і місцевого самоврядування».

Однак вказані висновки не обґрунтовуються в т.ч. експертним опитуванням. Тому представлений висновок кореляційної залежності між рівнем віктимності та статусом сторін у справі або вартістю матеріальних або нематеріальних активів є необґрунтованим.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Яковлевої Вікторії Сергіївни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання втручанням в діяльність судових органів» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково-обґрунтовані теоретичні результати проведених нею досліджень, що мають важливе значення для розвитку науки.

Поставлене наукове завдання виконане на належному рівні, дисертація свідчить про те, що здобувач оволоділа методологією наукової діяльності. Дисертація Яковлевої Вікторії Сергіївни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання втручанням в діяльність судових органів» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у

зкладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 № 341), а її автор - Яковлева Вікторія Сергіївна - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

кандидат юридичних наук, доцент,

декан факультету кібербезпеки

та інформаційних технологій

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Олег ДИКИЙ

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

МОН України
Національний університет
«Одеська юридична академія»
Начальник відділу кадрів

Куртева О.О.
_____ 202__р.